

Қазақ сатирасы мен этнографиясының ғұламасы еді

Жазушы, этнограф, ғалым Сейіт Кенжеахметұлы ортамызда болса 85 жасқа толар еді

Марқұм Сейіт ағамыздай ұлттық дәстүріміз бен салт-санамызды бүгінгі ұрпаққа жүйелеп, қажымай, талмай, жинақтап, саралап, нақтылап түсіндіріп үйретіп кеткен азаматтар бүгінде жоқтың қасы. Көбі Сейіт жинақтарын ұрлап, өзгертіп, аттарын шығарып жүр.

Бүгінде әр салада қалам тартып жүрген ақын-жазушылар, кітап шығарушылар көп, бірақ Сейіт Кенжеахметұлындай халыққа жақын, халыққа танымал, оқырманға таныс адам аз. Оның басты себебі – жазылған еңбектердің оқырманды тартпауынан. Ал, Секеңнің қай салада жазған еңбегін оқысаң да, оқырманды елең еткізері анық. Өзің білмейтін елдің салт-дәстүрін, ұлттық тәрбиені, шешендік сөз бен көсемдік әдептерді, шындық пен әділдікті, азаматтық пен адалдықты, ұлттық тәрбиенің мәйегін осы Секең жазбаларынан көресің. Оқыған сайын айызың қанып оқи бергің келеді. Секеңнің қай еңбегінде де оқырманға ой салмайтын сала жоқ.

тұрмыс салт-дәстүрінің энциклопедиясы десек артық айтқандық емес. Бұл салада Секеңе таласар азамат аз.

Жас кезімізде Сейіт ағамыздың баспа бетіне шыққан сатиралық мақалаларын таласып оқып жүрдік. Қай мақаласы да оқырманды елең еткізетін. Себебі, қай салаға қалам тартса да қоғамда болып жатқан ащы шындықты өткір тілмен түйреп, әжуалап, мазақтап, шымшып өтетін. Айтылған сын, жазылған фельетон тексерілмей қалмайтын. Тексеру қорытындысы талайды жұмсақ орындығынан, жылы кабинетінен, беделді жұмысынан айыратын. Ол кезде сын, әзіл-сықақ жазу да екінің бірінің қолынан келе бермейтін. Себебі, әр әзіл, сынның астарында қолында билігі бар басшы тұратын.

Бұл – біз білетін Секеңнің бір қыры. Уақыт өте келе Секеңнің суретші, шебер, пешші, шежіреші, тарихшы, ақын, сөзге шешен, әңгімеші, мәдени саланы зерттеуші, өнертанушы, артист, этнограф, қолөнер зерттеушісі, көне фото суреттер, көне жәдігерлер, көне тарихи жазбалар мен кітаптар жинаушы, реті келген жерде археолог, қазақ тұрмыс салт-дәстүрлерінің жете білгірі, ұлағатты ұстаз екенін берісі қазақ қауымы

Тұрғынбеков айтқандай Секеңнің дана, дара тұлға екені даусыз.

Кешегі қазақтың көне мәдениеті мен бүгінгі өркениетті кезеңін жалғаған алтын көпір. Оны досы да, қасы да, қасының досы да мойындайды. Көре алмаған біреулер айтуы мүмкін Сейіт қазақтың кешегісін жинап бүгінгі ұрпаққа ұсынып кетті деп. Олай десе қателеседі.

Марқұм аса ізденгіш азамат еді. Секең киелі Торғай топырағында туды. Атасының қанымен анасының сүтімен келген бұл киелі қасиет қазақы дәстүрдің қаймағы бұзылмаған ортадан шыққаны, сол ортада сусындаған Сейіт ағамыз арқылы халыққа жетуді кездейсоқтық емес. Жастайынан небір шешендер мен көсемдердің ортасында бо-

Ең Торғайдың белдеуіне жарасқан,

Сен қоңыртай күнде жа-рап таң асқан.

Шылбырыңнан сан

ұстаған ағаң ем,

Тағы көрсет шабысыңды шалқасқам, – деп Ғафу ағасы бата берген. Сейіт ағамыз уақыт өте келе өзінің тай емес тұлпар екенін талаай дүбірлі топта көрсетті. Иә, әрісін айтсақ, өзінің жеті атасын ұмытқан бүгінгі ұрпаққа Секеңдей жүйелі, нақты бағыт-бағдар беретін ана тілінің неше алуан тәрбиесіне сусындататын, салт-дәстүрлерді ұғындыратын осы мәдени мұраны насихаттау арқылы қазақ тілінің дамуына үлес қосып келе жатқан азаматтар қатары сирек.

Ал бүгінде ізденіп, жинағанына емес, кітаптан көшіріп алғанына, оны оқырманға ұсынғанына маз шала сауаттылау орта қалыптасуда. Ал Сейіт ағамыз болса, қажымай-талмай елу жыл бойы үнемі ізденісте болып, тәрбиелік мәні зор қағидалы еңбектерін оқырманға тоқтаусыз ұсынып артына мол мұра қалдырды.

Жарты ғасыр туған жер топырағынан табаны аумап, сол ортаның бұлағынан сусындаған ағамыз таңданарлық тамаша туындыларды өмірге әкелді. 1967 жыл мен 2009 жылдың аралығында: «Кәрі шеңгел», «Қуырдақ», «Кігіз қазақ», «Сөз семсер», «Ел құлағы елу», «Айтпады деменіз», «Қазақ мысалдары», «Тышқан тірлік», «Ат

кітаптары, «Туыстық атаулар сыры», «Қазақские народные традиции и обряды», «Қазақ халқының салт-дәстүрлері», «Қазақтың дарқан дастархананы», «Қазақ халқының тұрмысы мен мәдениеті», «Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары» энциклопедиясы, «Күлкінің киіз кітабы» атты жинақтары Алматы, Астана, түрік, Қытай баспаларынан бірнеше мыңдаған данамен шығып, осының ішінде «Қазақ халқының салт-дәстүрі», «Қазақтың дарқан дастархананы», «Қазақ халқының тұрмысы мен мәдениеті» орыс, түрік, ағылшын, араб тілдеріне аударылып әлемнің 37 еліне таралған. Мәскеуде өткен Әлемдік және ТМД елдерінің кітап көрмелерінде 2006 жылы 2 орын, 2007 жылы 3 орын алған.

Әдебиет пен өнер саласында 50 жыл тер төккен, халықтың игілігі үшін жұмыс жасаған ағамызға мемлекет тарапынан лайықты сый құрмет көрсетілмеді. Марқұм маған атақ-даңқ керек емес, еңбегім халқымның керегіне жараса болды дейтін.

Секең 33 кітап жазды. Кітабы орысша, түрікше, ағылшынша тілге аударылды. «Алматы кітабы» баспасы Секең кітабы арқылы аса көп табысқа бөленіп отыр.

Кітап дүкендерінде, Секең кітабы аса бағалы, өтімді.

Баспа қайталап басуда, бірақ Сейіттің аты жоқ, өз аттары жазылған. «Мұқтаждық – мың өнердің анасы

салмайтын сала жоқ.

Тіпті күнделікті тұрмыста айтылып, қолданылып жүрген жаттанды сөздің шығу тарихын, түп-төркінін, мағынасын осы кісінің еңбегінен кейін түсініп жүрміз.

Бүгінгі күні марқұм Сейіт ағамыздың еңбектері қазақ мәдениетінің, өнерінің,

жетекшісі, ұстазы екенін берісі қазақ қауымы, әрісі шетелдік зиялы қауым мойындады.

Сықақ десе үдей түсер жыр күші,

Туған елдің тарихының білгіші,

Ақын, ғалым, шебер, шешен әрі ұстаз,

Соның бәрі – Сейіт деген бір кісі, – деп ақын Серік

иман несір шешендер мен көсемдердің ортасында болып, солардың етін турап, сарқытын ішіп, алуан жүйелі сөздері мен жүйрік ойларын ауыз әдебиетінің озық үлгілерін көкейіне жаттап, зерделеп өскен талапты жас өсе келе сол жолды қуып, балалықтан даналыққа қадам басқан Секеңнің екінші қырын көреміз.

ры», «Ғышқан тірлік», «Ат теріс», «Хан Боран на сезон», «Мірдің оғы», «Ата мұра», «Шешендерден қалған сөз», «Торғай жазушылары», «Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары», «Жеті қазына», «Ұлттық әдет-ғұрыптардың бізге беймәлім 220 түрі», «Күлкіден айырмасын», «Жеті қазына» 1-2-3

дық – мың өнердің анасы деген». Секең әкеден жастай жетім қалып, өмір ерте есейткен азамат еді. Қиын кезең ғұламаларды өмірге әкелді деген сөз рас. Ағамызға Ұлы жаратушы иман, халқымызға береке-бірлік берсін!

Шөптібай БАЙДІЛДИН,
өлкетанушы